

Tilburg University

[Review of the books F.H. Jacobi, Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Reihe I Band 6; Band 7: Briefwechsel Januar bis November 1787; Briefwechsel November 1787 bis Juni 1788, Jürgen Weyenschops (Hrsg.), 2012]

Jonkers, Peter

Published in:
Tijdschrift voor Filosofie

Publication date:
2013

Document Version
Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Jonkers, P. (2013). [Review of the books F.H. Jacobi, Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Reihe I Band 6; Band 7: Briefwechsel Januar bis November 1787; Briefwechsel November 1787 bis Juni 1788, Jürgen Weyenschops (Hrsg.), 2012]. *Tijdschrift voor Filosofie*, 75(4).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

F.H. Jacobi, *Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Reihe I Band 6; Band 7: Briefwechsel Januar bis November 1787; Briefwechsel November 1787 bis Juni 1788. Herausgegeben von Jürgen Weyenschops. Stuttgart-Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 2012, XXXIX-317; XLI-290 S.*

Zeven jaar na de publicatie van Band 5 van Jacobi's correspondentie zijn in 2012 weer twee nieuwe banden met brieven verschenen. Wederom (d.w.z. net zoals bij Band 5) getuigen deze banden van Jacobi's zeer drukke correspondentie: van januari 1787 tot en met juni 1788 schreef en ontving hij minstens 542 brieven (alleen de brieven die in originele of in gekopieerde dan wel eerder al gepubliceerde vorm bewaard zijn, ofwel waarvan aantoonbare sporen bestaan, zijn in deze uitgave opgenomen). De reden hiervoor is dat deze periode samenviel met het verschijnen van diverse ophefmakende publicaties van Jacobi, evenals met enkele ingrijpende persoonlijke ervaringen (zoals het overlijden van zijn vriend en filosofische medestander Th. Wizenmann). In de inleidingen tot beide banden geeft de tekstbezorger een zeer lezenswaardige en goed gedocumenteerde schets van deze periode uit Jacobi's leven. Zij zijn voor de lezer een onmisbaar hulpmiddel om de afzonderlijke brieven te kunnen situeren tegen de bredere cultuurhistorische achtergrond, evenals in samenhang met Jacobi's publicaties en persoonlijke connecties. Veel van de brieven in deze beide banden opgenomen brieven doen verslag van Jacobi's pogingen om door middel van enkele snel op elkaar volgende publicaties (*David Hume über den Glauben oder Idealismus und Realismus* en *Alexis oder von dem goldenen Weltalter*, beide uit 1787, evenals *Einige Betrachtungen über den frommen Betrug einer Vernunft, welche nicht die Vernunft ist* uit 1788) met zijn critici en meer in het algemeen met de metafysica van zijn tijd af te rekenen. Bovendien boden deze geschriften hem de gelegenheid om zijn eigen filosofische opvattingen, vooral dan die over het geloof als een onmiddellijke gewaarwording, te verhelderen. Jacobi's brieven laten ook zien waarom de tweede, van een aantal bijlagen voorziene uitgave van de *Briefe über die Lehre des Spinoza* (eerste uitgave 1785) vertraging opliep: zijn aanvankelijke plan om dit boek in samenspraak met Hamann voor te bereiden mislukte. Hiermee komen we bij de hoofdmoot van de brieven in Band 6, de correspondentie tussen Jacobi en J.G. Hamann. Deze brieven zijn voor een groot deel bewaard gebleven en bieden de lezer boeiende informatie over het verloop van de vriendschap tussen deze twee prominente geesten van het einde van de 18^e eeuw. Beide mannen hadden reeds geruime tijd met elkaar gecorrespondeerd en beschouwden elkaar als geestesverwanten. Geleidelijk aan bleek echter dat hun beider filosofische standpunten en karakters erg uiteenliepen: terwijl Jacobi in de teksten van Hamann vooral de instemming met zijn filosofisch project las, verwachtte laatstgenoemde veeleer een kritische reactie op zijn ontwerp teksten; omgekeerd leverde Hamann in zijn brief van 27 april 1787 (nr. 1716 en niet nr. 1747, zoals de inleiding abusievelijk aangeeft (vgl. p. XXXV)) een fundamentele kritiek op Jacobi's gedachte van de tegenstelling tussen (filosofisch) geloof en rede, waarover laatstgenoemde dan weer ontstemd was. Toch drong Jacobi er bij Hamann op aan om hem te bezoeken. In augustus 1787 arriveerde laatstgenoemde in Jacobi's (zomer)huis te Pempelfort (tegenwoordig een wijk van Düsseldorf) en bleef meerdere maanden bij hem wonen. Zij hoopten hun vroegere (schriftelijke) 'gesprek tussen afwezigen' te kunnen voortzetten en verlevendigen middels een 'gesprek tussen aanwezigen'. Ondanks dat Jacobi's verwachtingen over dit bezoek hooggespannen waren, raakte hij al snel ontnuchterd over de hardnekkigheid waarmee zijn vriend met hem discussieerde, zoals blijkt uit zijn brieven aan derden (vgl. nr. 1885 en 1886). Al met al leverde de ontmoeting van Jacobi met Hamann dus niet de vruchten op die zij ervan verwachtten, in het bijzonder met het oog op hun beider publicatieplannen (Jacobi's tweede uitgave van zijn *Spinozabriefe* en Hamanns *Fliegender Brief*). Uiteindelijk verliet Hamann in november van datzelfde jaar hals over kop en zelfs zonder afscheid te nemen Jacobi's huis, hetgeen laatstgenoemde diep krenkte.

Een ander filosofisch belangrijk thema van de in Band 6 uitgegeven brieven betreft Jacobi's reactie op de publicatie van het boek van J.G. Herder, *Gott. Einige Gespräche*. In dit boek bekritiseert Herder de kern van Jacobi's inmiddels berucht geworden interpretatie van Spinoza, namelijk dat spinozisme gelijk zou staan met atheïsme. Jacobi van zijn kant zoekt bij diverse van zijn vrienden (o.a. bij de Nederlandse filosoof F. Hemsterhuis) steun om het begrip atheïsme filosofisch precies en eenduidig te bepalen (vgl. nr. 1754) en zo de stelling van Herder te weerleggen.

Een belangrijk deel van de in Band 7 gepubliceerde brieven biedt achtergrondinformatie bij Jacobi's kritiek op de filosofie van Kant, die hij vanaf zijn *David Hume*, waarin een bijlage over het transcendentale idealisme is opgenomen, ontwikkelde. Als gevolg daarvan raakte Jacobi verzeild in een bitse polemie met de voorstanders van Kants filosofie. De brieven nrs. 2073 en 2075 zijn de duidelijkste getuigen daarvan en vormen ook de kern van Jacobi's *Berichtigung eines philologischen; eines historischen; und eines pragmatischen Punktes in der Rezension des Gespräches über Idealismus und Realismus* (1788), een reactie op een recensie van A.W. Rehberg, die kort daarvoor in de *Allgemeine Literaturzeitung* (Jena) verschenen was. Deze polemie gaf aanleiding tot een nieuwe twist, die over het cryptokatholicisme; daarin keerden de uitgevers van het *Berliner Monatschrift*, een tijdschrift dat een vurig pleitbezorger was van de gedachten van de Verlichting, zich tegen J.K. Lavater en J.A. Starck. Jacobi koos daarin partij voor laatstgenoemden, ook al had hij heel wat vragen bij sommige van Lavaters standpunten. Jacobi's *Über den frommen Betrug und über eine Vernunft, welche nicht die Vernunft ist* (1788) was een rechtstreekse aanval op de vertegenwoordigers van de Berlijnse Verlichting, die zich als de grote verdedigers van de idealen van redelijkheid en vrijheid beschouwden; in het genoemde geschrift beschuldigt Jacobi uitgerekend hen van onredelijkheid en despotisme. In de brief nr. 2080 laat Jacobi duidelijk zijn afkeer blijken over de schandalige manier waarop zij Starck en Lavater behandeld hadden. Verder stelt hij dat de zogenaamd redelijke denkers van de Verlichting christendom gelijkstellen met bijgeloof en elke vorm van openbaring verdacht willen maken. Het deïsme dat deze denkers propageren kan volgens Jacobi nooit verder komen dan tot een anonieme eerste oorzaak van de wereld en is bijgevolg niet in staat om God als persoon te denken, terwijl het daar in de (christelijke) religie toch juist om gaat. Nieuw aan deze beide banden is dat de tekstbezorger per correspondent een overzicht geeft van de brieven van en aan Jacobi, hetgeen de lezer beter in staat stelt om een bepaalde discussie in de loop van de tijd te volgen. Ook de andere aspecten van deze uitgave zijn uitstekend verzorgd, maar het is uiteraard nog wachten op de commentaarbanden om Jacobi's correspondentie grondig te kunnen bestuderen.

Peter Jonkers